

(O)mänskligt Lärarhandledning

Svenska överklassmön
Typer från olika länder
C. Finberfolkning i Norrbotten
Sverige.
D. Kappor
E. Svenska judar
F. Vallonättingar
G. Zigenare, tallare och vägar

Forum
för levande
historia

Innehållsförteckning

Lärohandledning	1
Lärohandledning (O)mänskligt	4
Bakgrund och syfte	4
Viktigt att tänka på	4
Materialets olika delar	5
Film	5
Texter	5
Tidslinje	6
Källkritik	6
Personberättelser	7
Bildanalys	8
Att använda materialet som en helhet	8

Lärarhandledning (O)mänskligt

Detta material är en revidering och uppdatering av ett äldre material med samma namn. Så om du har jobbat med (O)mänskligt tidigare så kommer du känna igen visst textinnehåll och en del bilder. Men det pedagogiska ramverket är i stort sett nytt. I klassrumsmaterialet ingår film, texter, övningar i källkritik, personliga berättelser, tidslinjer och en övning i bildanalys. Denna lärarhandledning kommer berätta vad varje del handlar om och ge en del tips på hur du kan använda de olika delarna samt materialet som helhet.

När vi har skrivit denna lärarhandledning så har vi försökt att tänka på att ni pedagoger både kan vara alldeles nya i yrket eller ha jobbat länge. Därför kan kanske en del av er säkert uppfatta det som står som självklarheter, medan andra kan finna den hjälpsam för att ta sig an ett nytt material.

Bakgrund och syfte:

Ämnet för detta klassrumsmaterial är en del av vår historia som kan vara svår att ta upp i klassrummet. Det förenande temat för materialet är att det vill säga något om en idé om samhället och förhållandet till olika grupper som lever i det. Det handlar om tankar – och de praktiker som följer - om vem som bör och tillåts ingå i samhällsgemenskapen, och vilka som på olika sätt hålls utanför, eller tvingas in. Det bärande temat är rasbiologins historia men av den följer sådant som har med sättet att se på människors språk, kultur, normer et cetera. Hur vi människor ser och bedömer varandra har och kommer att förändras men grundprinciperna som handlar om kategorisering, värdering och vilka som tillhör vi:et är eviga. Att få möjlighet att problematisera, reflektera och diskutera detta tror vi är grunden för att bli medveten om sina egna föreställningar och var de kommer ifrån samt ger en möjlighet att ifrågasätta begränsande normer och lagar som finns i vårt samhälle idag. Vi tror att historien kan hjälpa oss att få syn på oss själva och våra samhällsstrukturer.

Hur detta material förhåller sig till styrdokumentet hittar du på hemsidan under rubriken ”Kopplingar till skolans styrdokument”.

Viktigt att tänka på:

När man gör ett material där människor fallit offer för ett system och andra människors handlande finns det en stor risk att reproducera förnedringen, begränsa individer till bara offer, som inte agerade, eller svartmåla människor som obegripliga och monstruösa förövre. I materialet tar detta sig uttryck genom att vi försökt att inte reproducera förnedring genom att visa kränkande bilder på personer. Vi har också försökt vinnlägga oss om att olika aspekter på ämnet. Men här har du som lärare också stort utrymme att föra en sådan diskussion tillsammans med dina elever.

Det är även viktigt att få eleverna att förstå att de människor som agerade i enlighet med sina idéer inte är helt obegripligt olika oss som lever idag. Då är det svårt att lära sig något om sig själv och sin egen tid. Vi har alla föreställningar, fördomar om ”den andre”, vilka som tillhör vi-et, vad som är ”normalt” och hur vi ska få ett bra samhälle. Det har också varit viktigt för oss att visa på hur idéer omsätts till lagar och handlingar/praktiker på ett sätt som drabbat människor hårt. Samtidigt vill vi också lyfta fram de som försökt göra motstånd, inom ramen för det handlingsutrymme de hade.

Materialet innehåller ibland kränkande ord. Se nedan (under materialets olika delar) hur vi har resonerat kring användningen av dessa ord och hur du kan samtala med dina elever om det.

Syftet med materialet är att ge ökad kunskap, men också att kunna öva olika färdigheter. Du som lärare är den som vet vilken grupp du har framför dig i undervisningen och du kan välja att jobba med en eller flera delar av materialet. Då målgruppen för detta material är väldigt heterogen har vi valt att inte begränsa

möjligheten till att använda materialet genom att nivåfixera på olika sätt. Det innebär bland annat att vi har valt bort att lägga in frågor och övningar direkt i materialet. Istället tipsar vi om hur du kan jobba med materialet och ger förslag på frågeställningar och övningar i denna lärarhandledning.

När du kommer in på hemsidan så ligger elevmaterial i boxen ”Till materialet” och lärarhandledning samt fördjupningstexter i boxen ”För läraren”. Under dessa boxar hittar du kopplingar till styrdokumentet där vi har samlat det stycket som materialet relaterar till.

Se nedan en mer utförlig förklaring till materialet.

Materialets olika delar:

Film:

Filmen som ligger innan de olika boxarna är en sammanfattning av ämnet. Du kan visa den som ett intro och sen välja att gå vidare med någon eller några delar av det övriga materialet. I filmen ställs några övergripande frågor om hur vi ser på varandra kopplat till normer och makt. Om du väljer att bara visa filmen kan det vara viktigt att fånga upp elevernas tankar kring dessa frågor direkt efter du visat filmen. Om du har tänkt att använda fler delar av materialet under en lite längre tid kan du också diskutera frågorna direkt efter men var gärna tydlig inför eleverna att dessa frågor går som en röd tråd genom hela materialets olika delar och att ni kommer återkomma till dem. Då visar du att det kommer finnas fler tillfällen för reflektion, diskussion och utrymme att fördjupa eller ändra sina tankar.

Texter:

I klassrumsmaterialet som eleven möter finns texter som är skrivna på klarspråk och tänkta att passa flera målgrupper. Innehållet i dessa är en kondensering av de fördjupningstexter som du hittar i boxen ”För läraren”. Där finns:

- En fördjupningstext skriven av författaren Ola Larsmo som heter (O)mänskligt.
- En fördjupningstext som syftar till att ge en överblick av statens förhållningssätt i relation till de nationella minoriteterna. Den texten är skriven av professor emeritus Lars Elenius.

Fördjupningstexterna är kanske främst avsedd att ge dig som lärare bred kunskap om ämnet. Men du kan naturligtvis även låta dina elever läsa den. På elevsidorna finns även länkar till de längre texterna.

I texterna förekommer ibland kränkande ord. De finns i vissa citat men också i berättande text. En anledning till att vi låter dem stå kvar är för att dels ge en korrekt bild av historien, dels synliggöra hur ord och begrepp kan användas för att kontrollera och kategorisera människor. Här finns viktiga diskussioner som du som lärare kan föra med dina elever.

Förutom nedvärderande ord, begrepp och termer finns det också olika uppfattningar om hur olika grupper kan, vill och bör benämnas. Detta är alltid en utmaning när man skriver text som rör olika gruppers historia. Lite tips om begreppsanvändning hittar du under följande länkar:

<https://www.fub.se/utvecklings-storning/vilka-ord-anvander-vi/>

<https://www.sametinget.se/1097>

<https://www.levandehistoria.se/node/5695>

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/material-for-att-under-visa-om-nationella-minoriteter>

Om du låter eleverna läsa en eller flera texter är upp till dig men ett förslag är att du till varje text ska koppla en eller flera frågor. Det kan vara bra att kolla av att de förstått texten med hjälp av någon/några faktafrågor som du tycker är relevant utifrån det du vill fokusera på med din grupp.

Ett alternativ, eller som komplettering till faktafrågorna, är att ställa öppna frågor till eleverna som ni sen kan diskutera antingen med EPA (först fundera Enskilt, sen diskutera i Par och efter det diskutera Alla tillsammans). En öppen fråga kan vara: Vad tyckte du var intressant i texten?, Vilka tankar och funderingar fick du när du läste texten?, Vad tycker du var förvånande i texten?, Var det något du kände igen i vår samtid från historien? Dessa frågor ger möjlighet för elever att se och diskutera kopplingen mellan då och nu. Det är då viktigt att försöka få eleverna att förstå de historiska personerna utifrån deras historiska kontext. Man kan moralisera men poängen är att vi ska se att vi även i vår tid fattar beslut och agerar utifrån normer och värderingar som är begränsande för olika individer, att historien kan vara ett redskap för att hjälpa oss att få syn på oss själva och vår egen tid. Det finns ju inget större lärande i att bara fördöma dåtidens människor om man tror att vi själva är ofelbara.

Tidslinje:

I boxen för tidslinjer hittar du två tidslinjer som ger en översiktlig bild av hur rasbiologi växte fram som vetenskap. Den ena tidslinjen fokuserar på rasbiologi som vetenskap i Sverige, den andra gör nedslag i rasbiologins vetenskapliga framväxt i världen, med fokus på USA och Europa.

Tidslinjerna ger dig som lärare möjlighet att dels på ett kortfattat sätt lyfta relevanta händelser, beslut inom ämnet, dels ha som utgångspunkt för olika fördjupningar. Eleverna kan också få i uppgift att i grupper ta reda på mer kring vissa personer eller händelser. Det går också att stanna upp vid en viss händelse och låta eleverna läsa en av texterna som ni sen kan diskutera.

Frågan i slutet på respektive tidslinje syftar till att få eleverna att reflektera över att historien kring detta ämne inte har upphört utan fortgår men med andra normer och idéer som utgångspunkt för forskning, lagar och handlingar. För denna fråga kan du som lärare ta stöd i kapitel 6 i Ola Larsmos fördjupningstext. Om du tycker det är önskvärt kan såklart även dina elever läsa den.

Källkritik:

Syftet här är att eleverna både ska få öva sina förmågor i källtolkning och källkritik för att utveckla sitt kritiska tänkande men också få fördjupande kunskaper angående två institutioner: Statens institut för rasbiologi och Vipeholms sjukhus. Detta är två institutioner som ofta lyfts fram när denna tid diskuteras och som kommit att bli symboler för ämnet. Som lärare kan det dock vara bra att lyfta fram att dessa platser inte var unika, utan en del av en större helhet. Till exempel fanns fler sjukhus än det i Vipeholm, och flera rasbiologiska institut under samma tid i världen.

Övningarna inleds med en film och förtydliganden om vad de källkritiska kriterierna är och varför de är viktiga. Vi har valt att ha med olika former av källor så som text, ljud, fotografier för att öka valmöjligheterna samt göra materialet möjligt att använda för olika nivåer. Tanken är att beroende på tid, förförståelse, grupp m.m. kan man genomföra uppgiften och besvara huvudfrågan genom att antingen använda några eller alla källor. Källorna är av varierande svårighetsgrad. Dokumenten och tidningsartiklarna kan vara svårästa då de är skrivet för länge sedan och med en annan målgrupp i fokus. Du som lärare är den som bäst kan avgöra vilka av källorna dina elever bör ta sig an och på vilket sätt ni vill jobba med källorna. Det går som sagt att använda bara ett fåtal källor eller alla, det går att låta eleverna jobba enskilt, i smågrupper eller i helklass eller både och. Vi skulle dock avråda från att låta eleverna sitta helt ensam med dessa källor (t.ex. som hemläxa) då de innehåller ord som är stötande och handlar om känsliga frågor som behöver tas

om hand och läsas inom en pedagogisk och trygg ram.

Det är viktigt att du som lärare känner att du kan hantera den diskussion som kan uppstå om varför dessa källor är med trots det kränkande språkbruket. Här får du en kort förklaring till hur vi tänker kring detta: Det kan för det första vara mycket bra att förvarna att kränkande ord kommer att förekomma innan eleverna får uppgiften. Varför vi har valt att ha med källor trots att kränkande ord förekommer är för att elever ska få arbeta med originalkällor i undervisningen. Och då det inte är lämpligt att ändra i originalkällor kommer elever att möta dessa ord i källorna. Det blir också väldigt tydligt, då man läser källorna, varför orden anses kränkande idag. Vi har gjort noggranna avvägningar i vilka källor (text, bild, ljud) som ska få ingå i materialet. Vår utgångspunkt har varit att inte reproducera förnedringen som skedde mot individer men ändå försöka visa på det strukturella förtryck som förkom med hjälp av dessa institutioner. Vår förhoppning är att ni alla som arbetar med materialet upplever att det är användbart inte bara för att ge ökad historisk kunskap utan även för att lyfta frågor som finns kvar idag kring kategorisering, värdering och bemötande av olika människor i dagens samhälle, både på struktur- och aktörsnivå.

Mer kring begreppsanvändning hittar du under följande länkar:

<https://www.fub.se/utvecklings-storning/vilka-ord-anvander-vi/>

<https://www.sametinget.se/1097>

<https://www.levandehistoria.se/node/5695>

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/material-for-att-under-visa-om-nationella-minoriteter>

Personberättelser:

Personberättelserna är tänkta att visa på hur enskilda individer konkret drabbades av de lagar, strukturer och normer som fanns i samhället. De olika berättelserna har lite olika fokus vilket framgår av den korta introtextern men alla handlar om hur tankar och idéerna kring rasbiologi, arvshygien och försvenskningsspolitik påverkade dessa individers liv. Berättelserna innehåller även deras kamp eller försök att stå upp för sig själva.

Det kan vara bra att ge eleverna frågor till personberättelserna, gärna innan de/ni tittar på dem. Beroende på vilken grupp du har framför dig och i vilket sammanhang ni lyssnar så passar olika frågor olika bra. Ett generellt förslag är att ge så öppna frågor som möjligt. Till exempel: På vilket sätt saknade NN demokratiska rättigheter? På vilket sätt uteslöts NN från samhället i övrigt? På vilket sätt påverkades NN av de normer kring vem som passade in i samhället? På vilket sätt drabbades NN av samhällets idéer om rasbiologi och arvshygien? Hur upplever du NN:s berättelse? Vad tänker du kring det som drabbade NN? Vad tror du staten hade för mål med sitt handlande mot NN? Vad motiverade NN att kämpa för att förändra sin situation? Vilka möjligheter hade NN att förändra sin situation? Vilka andra kunde ha hjälpt NN? Vilka tankar och frågor väcker berättelsen om NN hos dig idag? Dessa öppna frågor kan också bidra till en diskussion om begränsande normer och regler i dagens samhälle och väcka vidare frågor kring människosyn och rättigheter.

Det går naturligtvis också att ställa lite mer konkreta frågor först som visar att eleven har förstått det som sägs i filmen (ljudberättelsen är bildsatt så att det blir som en film/bildspel). Dessa kan lättast formuleras genom att du som lärare tittar igenom filmen/bildspelet själv först och skriver ihop cirka tre-fyra frågor som du tror passar dina elevers nivå. Det går utmärkt att sedan ställa de lite mer öppna frågorna som eleverna då kan diskutera i par eller smågrupper.

Bra att veta för dig som lärare är att även i denna del av materialet förekommer kränkande ord. Se ovan för resonemang om varför och hur du kan prata med dina elever.

Mer kring begreppsanvändning hittar du under följande länkar:

<https://www.fub.se/utvecklings-storning/vilka-ord-anvander-vi/>

<https://www.sametinget.se/1097>

<https://www.levandehistoria.se/node/5695>

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/material-for-att-under-visa-om-nationella-minoriteter>

Bildanalys:

Övningen till bilden är tänkt att ge eleverna möjlighet till att fundera kring rasbiologins idéer utan att läsa texter. Bilden visar på hur Herman Lundborg (professor och chef för statens institut för rasbiologi) illustrerade sina idéer om befolkningen. Det är en lite svårbegriplig bild vilket är en av poängerna. Med hjälp av de frågor som står i uppgiften kan eleverna analysera och diskutera. Förslagsvis görs analysen i par eller i smågrupper och sen kan du som lärare lyfta det i helklass och problematisera det som kommer upp med hjälp av följande frågor: Hur kan man tänka att ett diagram som en professor ritat kan uppfattas? Vad säger diagrammet egentligen? Hur har Lundborg kommit fram till det? Vilka normer fanns i samhället då? Skulle någon kunna göra något liknande idag? Skulle det vara andra grupper idag som fanns med i diagrammet?

Det är frågor som det inte finns något direkt klart svar på utan frågor som är tänkta att underlätta reflektion kring ämnet. Att reflektera kring idéer, normer, lagar och handlingar som gjordes i historien kan hjälpa oss att få syn på oss idag och bidra till fördjupande diskussioner och reflektion kring både då och nu. Det är dock viktigt att tänka på att inte bli för anakronistisk moraliserande, det finns det inte mycket lärande i. Utan att försöka förstå de historiska personernas mål och bevekelsegrunder hjälper oss att se liknande utgångspunkter hos oss själva idag. Vi kanske är blinda för de inskränkningar och begränsningar som sker i människors liv idag? Kanske kan historien hjälpa oss att se det vi ställer upp på idag i syfte att nå ett gott mål?

Att använda materialet som en helhet:

Syftet med att lägga upp materialet i olika boxar är att öka valmöjligheterna för hur du som lärare vill jobba med innehållet. Om du skulle välja att använda något från alla boxarna så är ett förslag att du börja med huvudfilmen för att där ges en sammanfattande överblick över ämnet. Där efter kan du antingen ha en genomgång med hjälp av tidslinjerna alternativt låta eleverna läsa texterna och sen tillsammans gå igenom tidslinjerna då eleverna är pålästa. Om du väljer att börja med tidslinjen kan du ju stanna upp där du tycker det passar och låta eleverna läsa någon av texterna som då blir en fördjupning i något av tidslinjens nedslag.

De förkunskaper som filmen, tidslinjen eller texterna ger kan ses som en bra grund för att sen låta eleverna ta sig an någon/de båda källkritiska övningarna. Om eleven inte har några förkunskaper kring de tankar och idéer som ligger till grund för dessa två institutioner kan det bli svårt för dem att djupare reflektera över uppgifterna.

Därefter kan man göra bildanalysen som passar särskilt bra om man låtit eleverna jobba med statens institut för rasbiologi men går utmärkt även om man jobbat med Vipeholms sjukhus. Bildanalysen är kopplat till de idéer och mål som fanns under denna tid och de båda institutionerna är ju praktiker av dessa idéer. Men liksom de källkritiska övningarna kan det bli svårt att få ett djup i diskussionen om eleverna gör bildanalysen utan några förkunskaper.

Bildanalysen är en bra brygga till personberättelserna som ju är de individuella rösterna som belyser den förtryckande strukturen i samhället. Då de olika berättelserna har lite olika vinklar gällande begränsande normer och lagar så bör du tänka till kring vilken grupp du har framför dig och vilka tankar och känslor de

olika berättelserna kan väcka hos dina elever. Alla personberättelser är berörande och alla väcker de frågor, och därmed diskussionsmöjligheter, kring den tid vi lever i nu.

Vi hoppas att du kommer finna materialet användbart! Har du några frågor eller synpunkter kring materialet tag gärna kontakt med info@levandehistoria.se